

F. Roubau, K kpar oyunu, XIX. yüzyıl.

Atlı cirit ve rahvan binicilik

İBRAHİM YILDIRAN

K

UZEY Avrasya'nın geniş bozkırlarında doğan ve atı sosyal, ekonomik, siyâsî, askerî ve dinsel hayâtın vazgeçilmez

unsuru yapan Türk göçebe kültürü, merkezinde at olan zengin bir sportif aktivite repertuarını da ortaya çıkarmış, günümüzde Türkiye'de ve Türk dünyasında hâlen uygulanmakta olan bayge, oğlak kapmaca (gökbörü/buzkaşı), gümüş kapma, atlı güreş, kız kovalama, cambı atma, atlı cirit ve rahvan/yorga at yarışları gibi çok sayıda atlı sporu mîras bırakmıştır.¹ Bu geleneksel sporlardan ülkemizde hâlen uygulananlar atlı cirit ve rahvan yarışlarıdır.

PALMIYE DALINDAN CİRİTE

Cirit oyunu, dünya atlı spor kültürünün otantik formuyla günümüze kadar ulaşabilmiş ender örneklerindedir. Kökeni konusunda çeşitli teoriler öne sürülmüş olsa da ağırlıklı görüş oyunun Türklerle özdeşleşmiş olduğu yönündedir. Bunun haklı bir gerekçesi oyuna Türklerin hâkim ya da etkin oldukları coğrafyalarda rastlanması, çekildikleri yerlerde ise oyunun artık görülmeşiştir.

Cirit, Arapça "cerid" kelimesinden türemiştir ve yaprakları soyulmuş palmye dalı anlamındadır. Oyuna adını veren cirit, aynı zamanda geçmişte atlı birliklerin kullandığı 75-80 cm uzunluğunda, büyük ölçüde demirden, ucu sivri bir savaş silâhıdır.² Oyun, bu kısa mızrağın savaşta optimal kullanımına yönelik egzersizlerden doğmuş olmalıdır. Ucu köreltilmiş ciridi dört nala giden at üzerinde rakîbe isâbet ettirmek ve atılan ciritten korunmak esâsına dayalı oyunun bu temel karakteri asırlardır değişmemiştir.³ Atların birden hızlanma ve hız kesmeleri, ânî manevra yapmaları, oyuncuların ciridin vücutlarına değmemesi için eyer boşaltmaları, atlarından inmeden eğilerek yerden cirit almaları ve özellikle kendilerine atılan ciridi havada yakalamaları oyunun en hareketli ve en heyecanlı figürleridir.⁴ Oyun aracı cirit, 100 cm uzunluğunda, ahşaptan yapılmış oval bir değnektir. Takımlar, ellerinde birer cirit taşıyan yedişer atlıdan oluşur.

40x130 m'lik alanda 40'ar dakikalık iki devre hâlinde oynanan oyun süresince atları ve binicileri heyecanlandıran, oyunun temposuyla uyumlu savaş ve kahramanlık temaları içeren bir müzik çalınır.

CİRİT: BİR OSMANLI KLASİĞİ

Atlı cirit, yalın bir askerî tâlimden sosyal ortamların biçimlendiricisi bir oyuna, sıkı taraftarları olan rekâbete dayalı bir spora hiç şüphesiz Osmanlı döneminde evrilmiştir. Ordusu büyük ölçüde süvârî olan Osmanlı devletinde cirit oyunu en gözde savaş eğitim aracıdır. Oyun özellikle XVI. yüzyıl başlarından itibaren, sâdece askerî bir egzersiz değil, halk kültürünün önemli bir parçası olarak görülür. Osmanlı saray hayâtında da vazgeçilmez eğitim, oyun ve eğlence aracı olması nedeniyle yabancı gezgin ve gözlemcilerin dikkatini çekmiştir. Cirit oyunundan bahseden yabancı seyahatnâmelerle ilgili açıklamalı bir bibliyografya⁵, oyunun XVI.-XIX. yüzyıllar arasında Osmanlı devletinin hâkim ya da etkili olduğu geniş bir coğrafyada oynandığını göstermektedir. Bu coğrafya, Balkanlarda Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ, Kafkaslarda Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan; Ortadoğu'da Arabistan, Suriye, Irak, Lübnan, Filistin, Yemen, Mısır, İran; Afrika'da Cezâyir, Sudan ve Etiyopya'ya kadar uzanmaktadır.⁶

Askerî tâlim ve sportif oyunlar için özel uygulama alanları oluşturma geleneğinin bir devâmı olarak imparatorluğun dört bir yanı at meydanları, ok meydanları, atlı okçuluk için kabak meydanları ve cirit meydanlarıyla donatılmıştır. İstanbul'un saray içi ve dışında bulunan çok sayıdaki cirit meydanı dışında, seyahatnâmelerde en çok zikredilen ve resmedilenler, Kâğıthâne, Edirnekapı, Gülhâne, Atmeydanı ve Çinili Köşk meydanlarıdır. Her yıl ramazan ve kurban bayramlarında sultanın önünde oynanan cirit oyunları öncesi oniki koyun kurban edilmesi âdeti⁷ sarayda ciride atfedilen öneme işâret etmektedir. Cirit meydanı kayıklarla getirilen kumlarla hazırlanıyor, cirit tâlimleri ve pâdişah huzûrunda oynan-

nacak oyunlar için İzmit kazâsına bağlı ocaklıklardan her yıl 8 bin adet cirit değneği temin ediliyordu.⁸ Şehzâde Çelebi Mehmed'in henüz Amasya sancak beyi iken kurduğu Amasya ve Merzifon kuvvetlerinden oluşan özel yetişmiş iki süvârî bölüğünün cirit takımları "Bamyacılar" ve "Lahanacılar" adları ile simgeleşmiş, sonraları Osmanlı sarayında Lâhanacıların yeşil, Bamyacıların kırmızı kadife giysileriyle sahne aldıkları iddialı cirit oyunlarında takımlar ve taraftarlar arasında asırlar sürececek bir rekâbete yol açmıştır.

Osmanlı saray düğünlerini anlatan ve resmeden surnâmeler, atlı cirit gösterilerinin şenlik programlarının önemli bir parçası olduğunu yansıtır. 1720 yılında III. Ahmed'in dört şehzâdesinin sünneti vesîlesiyle İstanbul'da düzenlenen şenliği tasvir eden Hafız Mehmed Çelebi'ye göre, cirit sırasında çavuşlar saf tutup cirit oynayanlar birbirlerine cirit vurduklarında bir ağızdan ha-ha gülbângını çekerler, ciridi vuran da derhal atından iner ve pâdişâhın ih-sânına mazhar olup yer öptükten sonra tekrar atına binip ciride devam ederdi.⁹ Oyunlara müzik de eşlik eder, mehterhâne düğün meydanını inletirdi.¹⁰ Saray günlükleri (ruznâmeler) de, pâdişahlardan bâzılarının cirit oynamaktan, ekserisinin de izlemekten hoşlandıklarını göstermektedir. IV. Murad'ın 1635'teki Revan ve Tebriz seferi ruznâmesi, atların ve binicilerin idmanlı kalmaları ve uzun sefer güzergâhının hoşça vakit geçirilerek katedilmesini temin için menziller arasında genellikle cirit oynandığını ve oyunlara çoğu kez sultanın da katıldığını kaydetmektedir.¹¹

XVI. yüzyıldan itibaren yabancıların Osmanlı imparatorluğuna yaptıkları ziyaretlerden edindikleri izlenimler içinde cirit oyunu başlarda gelir. Zîra at üzerinde seyri hoş birtakım hareketler izleyenlerde korku uyandıran bir sertlik de içerirdi. Oyun, atı ve insanı koruyan kurallara sâhip olması bakımından oldukça ilginçti. Oyuncuların olduğu kadar seyircilerin de hâkim oldukları ve benimsedikleri etik kurallar, kasıtlı haksızlık, insafsızlık ve adâletsizliği asgari düzeyde tutabiliyordu. Nitekim XIX. yüzyıl ortalarında Anadolu'ya se-

A. I. Melling, Kâğıthâne'de cirit, 1891.

yahat eden Alman gezgin Mordtmann, Yozgat/Boğazköy'de izlediği atlı cirit oyununda bir oyuncunun önceden uyarımaksızın attığı ciritin rakibe isâbet etmesiyle öfkelenen izleyicilerin bir araya gelerek oyuncunun kuralları ahlaksızca çiğnediğine ve oyuna devam etmeye lââyık olmadığına karar verdiklerinden söz eder.¹² Bununla birlikte, yabancı diplomatların onuruna düzenlenen cirit oyunlarının bilhassa sert cereyan etmesine “stratejik” olarak dikkat edilirdi. Bir savaş sahnesini andıran oyunda acımasız tâkip ve vuruşlar göz korkuturdu. 1807'de Erzurum'da Fransız elçisinin izlediği, sertliği teatral olarak arttırılmış bir cirit oyununda, biniciler atlarını dört nala heyetin oyunu izledikleri çadıra doğru sürmüş, elçi ve mâiyetini dehşete düşürmüştür.¹³

Cirit oyunu, II. Mahmud'un askerî reformları kapsamında 1826'da yasaklanmıştır. Görünürde sıklıkla vukû bulan sakatlıklara dayandırılan yasak, başlangıçta İstanbul'da etkili olsa da oyun Anadolu'da ve Türklerin çekilişine kadar diğer Osmanlı coğrafyasında

XX. yüzyıl başlarına kadar oynanmaya devam etmiştir. Nitekim 1860'da sakatlanmalar gerekçe gösterilerek Erzurum'da ciritin yasaklanmasına dâir yazışmalar¹⁴, oyunun Doğu vilâyetlerinde hâlâ devam ettiğini belgelemektedir. XIX. yüzyıl başlarında Osmanlı toplum yapısını irdeleyen Thomas Thornton'a göre, cirit her Türk beyefendisinin sâhip olması gereken bir beceri olarak görülüyordu.¹⁵ Belki de Namık Kemal'in 1850'lerin başında bir buçuk yıl kadar bulunduğu Kars'ta aldığı özel derslerle cirit oynamayı öğrenmesi ve 1880'de yayımlanan Türk edebiyâtının ilk târihi romanı *Cezmi*'deki ana karakterine cirit oyuncusu vasfı yüklemesi, bu anlayışın bir sonucudur.

Aslında oyunun geleceğini tehdit eden, yasaklardan ziyâde süregelen savaşların yol açtığı at kayıplarıydı. At yarışçılığı yoluyla at yetiştirmeyi özendirmek için kurulan Jockey Club Ottoman (1909), Islâh-ı Nesl-i Feres (1912) ve Sipâhi Ocağı (1913) gibi cemiyetler, Kırım, Osmanlı-Rus, Balkan, I. Dünya ve Türk Kurtuluş savaşlarındaki

at kayıplarını karşılamaktan çok uzaktı. Yaşanan at kayıplarından cirit atı da fazlasıyla etkilenmiş, ancak zorlukla da olsa cirit mîrâsı Cumhûriyet'e aktarılabildiği görülmüştür.

CUMHÛRIYET: CİRİDE DEVLET ELİ

Cumhûriyet erken döneminde cirit oyununa ilişkin ilk yasal düzenleme 1926'da yürürlüğe giren Islâh-ı Hayvânât kânûnuyla yapıldı. Bu kânunla, il yönetimlerinin kendi bölgelerinde atlı cirit alanı oluşturmaları ve bunun için bütçeden pay ayırmaları mecbûriyeti getirildi. 1924'te yeniden canlandırılan Sipâhi Ocağı da Halkevleri ile koordineli olarak cirit oyununu geliştirmeye ve oyunun kurallar çerçevesinde oynanmasına gayret gösterdi. Halkevlerinin özellikle “Köycülük” ve “Spor” şubelerinin Anadolu'nun kültürel varlığının belirlenmesi ve kayıt altına alınması amacıyla yaptıkları araştırma gezilerinde oyunun yöreye göre farklılaşan zenginliği dikkatleri ciritin üzerine çekmişti. Bu süreçte, özellikle orta Anadolu kent ve köylerinden yapılan derle-

melerde oyunun sosyal, kültürel, sportif, askerî ve ekonomik anlamları ortaya konulmaya çalışıldı. Oyunda kullanılan teknik-taktik, terminoloji, müzikler, giyim-kuşam âdetleri, cirit atı yetiştirme teknikleri, koşum takımları, oyuna ilişkin zaman, mekân, araç-gereç bilgileri, oyunun türleri kayda geçirildi.

Türk Spor Kurumu da kuruluşundan itibaren bu çalışmalarını destekleyerek atlı cirit oyunlarının esaslı ve teknik bir sütte yapılmasını sağladı.¹⁶ Böylece, medyaya ve yazışmalara yansdığı kadariyle Erzurum dışında Ankara, Kayseri, Kars, Bayburt, Adana, Konya, Sivas, Çankırı, Sarıkamış ve Çubuk'ta cirit yeniden canlandırıldı. Tanıtma çabaları kapsamında Bayburt cirit ekibi, asırlarca atlı cirit gösterilerine sahne olan İstanbul'a oyunu yeniden taşıyıp hatırlattı.¹⁷

Atlı ciritin sistematik olarak geliştirilme süreci 1940'lı yıllardaki siyâsî, ekonomik ve toplumsal şartlar nedeniyle ne yazık ki duraksadı. Evvelâ II. Dünya Savaşı sırasında köylünün elindeki binek atları ordunun tasarrufuna alındı.¹⁸ Ardından 1950'lerde hızlanan kentleşme ve 1960'lardan bu yana artan sanâyileşme, atın Türk sosyal ve ekonomik hayatındaki önemine darbe vurdu. Bu olumsuz koşullar oyunun erken Cumhuriyet dönemi boyunca yaygınlaştırıldığı bölgelerden hızla gerileyerek yeniden Erzurum ve çevresine çekilmesine neden oldu. Hatta oyunun ve cirit atı yetiştiriciliğinin merkezi konumundaki Erzurum'da bile, cirit atının varlığı ve cirit oyunu yok olma tehdidinde uğradı. Öyle ki Erzurum Atlı Spor Kulübü, oyunu sürdürülebilmek için 1973'te Karacabey Harası'ndan 8 binek atı satın almak zorunda kaldı.

Cirit bugün geldiği noktayı esâsen 1972 yılında Fevzi Halıcı'nın başkanlığında kurulan Konya Turizm Derneği'nin çabalarına borçludur. Yapılan taramalar çöküşün boyutlarını ortaya koymuş, ülke sathında biri Erzurum diğeri Bayburt'ta olmak üzere sâdece iki cirit ekibi kalmıştı. Kurumsal koruma olmadan kalıcı bir iyileştirme sağlanamayacağı için atlı cirit ileri bir adım olarak aynı yıl "Binicilik Federasyonu" bünyesine alındı. Federasyonun kısa

sürede hazırladığı Atlı Cirit Müsâbaka Tâlîmatnâmesi'ne uygun olarak Konya Harası'nda düzenlenen Erzurum ve Bayburt atlı cirit karşılaşmasını 30 bin seyirci izledi. Halıcı öncülüğündeki atlı cirit tanıtım ve yaygınlaştırma hareketi sonuç vermeye başladı. 1980'e gelindiğinde Türkiye genelinde 100-150 civârı ciritçi ve cirit atı varlığı oluşmuştu.¹⁹ Erzurum'da yapılması planlanan ilk cirit stadyumunun temeli 1979'da atıldı; 3 Haziran 1986'da hizmete açılan 10 bin seyirci kapasiteli stadyumda at barınakları, sosyal tesisler yer alıyordu.

1996'da Geleneksel Spor Dalları Federasyonu çatısı altına alınan atlı ciritin ilk Türkiye şampiyonası 1997'de gerçekleştirildi. Teşvikler sâyesinde kulüp sayısı arttırılmıştı, ancak bu seferde cirit atlarının yetersizliği gündeme geldi. Atlı spor kulüpleri son çâre olarak yaşa bağlı performans düşüklükleri nedeniyle hipodromlarda yarıştırlılmayan düşük fiyatlı yarış atlarına yöneldiler. Ancak, yıllar süren özel eğitimden geçirilen cirit atlarıyla kıyaslandığında, sâdece hızla ileriye doğru harekete yönelik eğitim almış yarış atlarının, oyunun gerektirdiği manevraları istenildiği gibi yapamamaları ve genel olarak oyna uyum sağlayamamaları, binicilerin oyundan aldıkları keyfi, izleyicilerin de seyir zevkini azaltıyordu. Buna rağmen 1972'de başlatılan ve günümüze kadar devam eden çabalarla cirit oyunu, kadınların dahi oyuncu olarak sahne alacakları düzeyde geliştirildi. Bu çaba hâlâ da sürmektedir.

RAHVAN ATÇILIK VE BİNİCİLİK

Eski Türk kültür çevrelerinde yetiştirilen ve alışılmışın dışında bir yürüyüş tekniğine sâhip "rahvan at" cinsine dayanan at yarışı formu Anadolu'da günümüze kadar yaşatılabilmıştır.²⁰ Rahvan yürüyüş tekniği, genel olarak atın sağ veya sol tarafındaki ön ve arka ayaklarının eş zamanlı olarak adım atması esâsına dayanmaktadır. Rahvan yürüyüşün asıl kıymeti atın daha fazla yükü, daha kısa zamanda, daha uzun mesâfeye, daha az yorularak taşıyabilmesinden gelmektedir. Atın bu yürüyüş şekli için Türk dillerinde genel olarak "yorga" kavramı kullanılırken Anadolu

Türkçesine Farsçadan giren "rahvan" sözcüğü yerleşmiştir.

Yorga kavramına ilişkin ilk yazılı veri VIII. yüzyıla âit Şine-Usu yazıtının güney cephesinde bir step adı olarak geçen "Yorga yarış" terkibidir.²¹ Bu yer adı, yorga atların varlığına bir açıklama getirmekten öte, henüz VIII. yüzyılın başlarında yorga at²² yarışları için belirlenmiş özel bir alanın mevcûdiyetini de vurgulamaktadır. *Divânu Lugâti't-Türk*'te yorga at, "yoriga at" olarak geçmekte, yorga yürüyen "erik"²³ ve hem yarış atı olarak hem de rahvan yürüyüşünden dolayı tercih edilen güzel görünümlü "ıklıç"²⁴ cinslerinden bahsedilmektedir. Mübârek Zengî, XII. yüzyıla âit binicilik hakkındaki risâlesi *Feresnâme*'de, bâzı atlara sonradan rahvan yürüyüşün öğretilmesine karşın, bâzılarında rahvan yürüyüşlülüğün doğuştan geldiğini ve rahvan atların rahat bir biniş ve av için tercih edildiklerini belirtmektedir.²⁵

Osmanlı Türkçesinde yorga kelimesi, hem hızlı hem de rahvan yürüyüşlü at için kullanılmış, hatta yorga yürüyüş, Türk atına has bir stil olarak da değerlendirilmiştir. Ancak, Evliyâ Çelebi'nin naklettiği, Kara Hasan Paşa'nın 1664'te elçilik göreviyle gittiği Viyana'ya girişinde yapılan cündîlik gösterileri kapsamındaki rahvan yarışlar²⁶ ve Abdülaziz döneminde, Kâğıthâne'de yapılan iki rahvan yarış²⁷ dışında, Osmanlı kaynaklarında bu atlı spordan bahsedilmemektedir. Bunun önemli bir nedeni Osmanlıların okçuluk ve atlı ciritte düşkünlüğü olmalıdır.

Yarışmalar hakkında yeterli malûmat bulunmamakla birlikte, XVI. yüzyıl Osmanlı ordusunda ve halkın elindeki Anadolu atları arasında çok sayıda yorga/rahvan atın bulunduğu şüphesizdir. Ordusu büyük ölçüde süvârî olan Osmanlı devleti Anadolu ve Rumeli'deki muhtelif haralarda yetiştirilen, zorluklara dayanıklı ve atik Türk atlarıyla ihtiyâcını karşılamaktaydı.²⁸

Osmanlı'daki Anadolu atı varlığı da, XVII. yüzyıldan itibaren gerilemeye başlar ve XIX. yüzyıl ortalarında yabancı ülkelerden at satın alma lüzûmu baş gösterir.²⁹ II. Meşrûtiyet döneminde ordunun at ihtiyâcını karşılamak ve

A. I. Melling, At meydanı, 1819.

yerli at soyunu iyileştirmek amacıyla girişimler başlatılır. 1911’de, İstanbul’da “İslâh-ı Nesl-i Feres Cemiyeti” kurulur. Ata verilen önemin azalması, atçılıkla ilgili kurumsal yapılanmaların zayıflayarak zamanla dağılması ve süregelen savaşlar yüzünden ülke genelinde çok sayıda at kaybı yaşanır. Bu durumdan rahvan atlar da ziyâdesiyle etkilenmiştir. Cumhûriyetin kuruluşuyla birlikte at yetiştiriciliğinde bir hareketlenme başlar; dışardan getirtilen damızlık atlarla yeni haralar kurularak atçılık kısmen canlandırılır. Ancak, eski Türk atçılığının bir mîrâsı olan az sayıdaki Anadolu atının yetiştirilmesi ve bunlardan uygun olanların rahvan olarak eğitilmesi işi yine Anadolu köylüsünün sınırlı imkânlarına ve sınırsız gayretlerine bırakılır.

Osmanlı’da yabancı diplomatların şerefine düzenlenen cirit oyunlarının en sert şekilde cereyan etmesi “stratejik” olarak önemsenirdi.

Rahvan at yarışları, kırsal kesimin bayram, düğün ve panayırlarının en gözde faaliyetlerinden biridir. Bu sâyede önemli bir gelenek geleceğe taşınmış olur. 1950’lerden başlayarak motorlu

taşıtların artışına paralel, sosyal ve ekonomik hayattan çekilmeye başlayan rahvan at, her şeye rağmen Anadolu’da tutunmayı başarır. Fakat ne yazık ki rahvan at yetiştiriciliği için oluşturulan hayâtî değerdeki devlet desteği bir fırsat olarak değerlendirilememiştir: Motorlu araçların hizmet veremediği dağlık bölgelerde rahvan atların iş göreceği anlaşılınca 1960’da Kars Gölü’de bir rahvan at harası kurmak için proje geliştirilmiş, bu işe ödenek de tahsis edilmiştir. Ancak 27 Mayıs ihtilâlinde sonra proje gerçekleştirilememiştir.³⁰

Rahvan biniciliğinin günümüze dek yaşaması, Anadolu’nun birçok yerinde ilk ve sonbahar aylarında geleneksel olarak düzenlenen panayırlarla mümkün olmuştur. Bir tür fuar görünümündeki bu panayır, sosyal, ekonomik

ve kültürel hareketliliğin ana kaynağını oluşturmaktadır. Panayırların başlıca eğlenceleri karakucak ve yağlı güreşler, atlı cirit ve rahvan at yarışları gibi sportif aktivitelerdir. Panayırlar diğer geleneksel sporlarla birlikte rahvan biniciliğinin de nesiller arası transferinde önemli bir fonksiyon üstlenmiştir.³¹

Günümüzde rahvan binicilik bütün Türkiye coğrafyasına yayılmış durumdadır. Ülkemizdeki at tipleri arasında rahvan yürüyebilenler, Canik ve Hınıs atları, Ayvacık midillisi, Kars Göle ve Kastamonu Daday'da yetiştirilen rahvan atlardır.³² Son yıllarda artan rahvan at yarışı organizasyonlarına bağlı olarak bu geleneksel sporu kendi imkânlarıyla yaşatmaya, geliştirmeye ve yaygınlaştırmaya çalışan rahvan atı yetiştirici ve yarıştırmacılarının rahvan yarışçılığının bir spor olarak resmen tanınması taleplerinde bir artış gözlenmektedir. Bu minvalde yapılan çalışmalar neticesinde rahvan binicilik, 1996'da Geleneksel Spor Dalları Federasyonu bünyesine alınmış ve "Rahvan Binicilik Asbaşkanlığı" ile kurumsal ve sportif yapılanma imkânına kavuşturulmuştur. Yeni yapının öncelikli görevleri, rahvan atçılık ve biniciliğin kamuoyuna tanıtılması, geliştirilmesi, yaygınlaştırılması, uygulamalardaki problemlerin belirlenmesi ve başta organizasyon deneyimleri yüksek Türk cumhuriyetleriyle olmak üzere uluslararası bağlantıların kurulması olarak belirlenmiştir.

Bu çerçevede 21 Aralık 1997'de Bursa Orhangazi Hipodromu'nda ilk ferdi Türkiye şampiyonası gerçekleştirilmiş ve 1998 yılında esasları büyük ölçüde Anadolu'daki geleneksel uygulamalara sâdik kalınarak hazırlanan "Rahvan Binicilik Müsâbaka Yönetmeliği" Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.³³ Buna göre, resmî ve özel olarak düzenlenen yarışmalar, puantaj (averaj) ve eleme usûllerinden birine göre, düz ya da döner pistte, 7 asıl ve 3 yedek sporcu ve attan oluşan takımlar arasında, ikili veya çoklu olarak yapılacaktır. Yarış kategorileri ve mesâfeleri de, Tozkoparan (800 m), Deste (1000 m), Ayak (1200 m), Küçük Orta (1600 m), Büyük Orta (2000 m), Başaltı (2200 m) ve Baş (2400 m) olarak belirlenmiştir. Yeni

tâlimatnâmede mesâfeler değişmekle birlikte, geleneksel boy kategorileri –yağlı güreşte de olduğu gibi– otantik yapısını korumaktadır.

Ülkemizde gelişmekte olan atlı doğa turizminde, sert tırnak yapılarıyla dağlık taşlık engebeli arâzilerde, rahvan yürüyüşleriyle uzun mesâfelere yüksek performans gösteren Anadolu atları tercih edilmektedir. Avrupalı atlı doğa turizmcileri de bu niteliklerinden dolayı Anadolu atlarına yönelmiş durumdadır. Böylece Türk rahvan atları için yeni ve özendirici bir pazar oluşmaya başlamıştır.³⁴ Fakat doğuştan rahvan yürüyüşlü atlara pek sık rastlanmadığından, rahvan atlar doğa gezintileri ve spor amacıyla iş gördükleri bölgelerde yoğun talepten dolayı ihtiyâca karşılık verememektedir. Rahvan atçılık ve biniciliğinin geliştirilmesinde önceliğinin, bu sporun uygulanabilmesi için temel şart olan rahvan at yetiştiriciliğine verilmesi gerekmektedir. Ülkemizde hâlen münferit ve gönüllü rahvan at yetiştiriciliği söz konusudur. Farklı, yöresel yetiştirme teknikleri de kaybolmak üzeredir. Canik atları dışında, atların doğuştan rahvan yürüyenlerine zor rastlandığı göz önüne alınırsa bu sporun yaşatılması için uygun Anadolu atlarının özel haralarda rahvan olarak eğitilmeleri bir zorunluluktur. Rahvan yürüyebilen değişik at cinslerinin korunabildiği bölgelerdeki pilot illerde, "rahvan at yetiştirme merkezleri" kurulmalıdır. Böylece Canik, Ege midillisi, Hınıs, Daday ve diğer Anadolu at cinsleri gibi rahvan binicilik sporuna taban teşkil edecek atların yaşatılması sağlanabilir. 🐾

¹ Türk atlı sporları hakkında kapsamlı bir çalışma için bkz. Mehmet Türkmen, "Türklerde Geleneksel Atlı Sporların Yapılışı, Kaynağı ve Bilinmeyen Yeni Boyutları", Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1996.

² Max Freiherr von Oppenheim, "Der Djerid und das Djerid-Spiel", *Islamica*, c. 11, sayı: 4, 1927, s. 591.

³ İbrahim Yıldırım, Tolga Sinofoğlu, "Revival of the Djerid Game in Turkey", *Horse Games—Horse Sports: From Traditional Oriental Games to Modern and Olympic Sport*, (ed. Andreas Amendt-Christian Wacker), Arab Scientific Publishers, Beirut/Lebanon, 2012, s. 79-86.

⁴ Fevzi Halıcı, "Cirit", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 8, 1993, s. 26-27.

⁵ İbrahim Yıldırım, "Cirit Oyunu ile İlgili Yabancı Dillerde Yayınlanmış Eserler Üzerine Açıklamalı Bibliyografya Denemesi", *Türk Kültüründe At ve Atçılık*, haz. Emine Gürsoy-Naskali, Türkiye Jokey Kulübü, İstanbul, 1995, s. 264-275.

⁶ Yıldırım, Sinofoğlu, *age*, s. 80.

⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, C, SM, Dosya No: 134, Gömlek No: 6726, 05/Z /1135.

⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, C, SM, Dosya No: 49, Gömlek No: 2462, 23/B /1214.

⁹ Hafız Mehmet Çelebi, *Şehzadelerin Sünnet Düşünü* *Sûr-ı Hümayun*, 1720, haz. Seyit Ali Kahraman, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 143.

¹⁰ Hafız Mehmet Çelebi, *age*, s. 224.

¹¹ Bkz. Yunus Zeyrek, *IV. Sultan Murad'ın Revan ve Tebriz Seferi Ruznamesi*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1999.

¹² Andreas David Mordtmann, *Anatolien: Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien (1850-1859)*, Orientbuchhandlung, Hannover, 1925, s. 484.

¹³ Johann Baptist Schels, "Militärverfassung des türkischen Reichs, II", *Neue militärische Zeitschrift*, Bd: 1, Heft: 3, 1811, s. 28-34.

¹⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, MVL, Dosya No: 597, Gömlek No: 22, 24/N /1276.

¹⁵ Thomas Thornton, *The Present State of Turkey; Or, a Description of the Political, Civil, and Religious Constitution, Government, and Laws, of the Ottoman Empire*, vol. 2, London, 1809, s. 207.

¹⁶ "Spor İşleri Hakkında Yeni Kararlar Alındı: Cirit Oyununun İhyası İçin", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, sayı: 60, 1937, s. 8-9.

¹⁷ Osman Kavrak, "Türke Yarış Spor", *Spor Postası*, sayı: 86, 1935, s.7.

¹⁸ Atif Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 518.

¹⁹ Atlı ciritin 1972 sonrası gelişim süreçlerini öncüsünün kaleminden izlemek için bkz. F. Halıcı, "Ata Sporumuz Atlı Cirit Oyunları", *Millî Kültür*, c. 2, sayı: 1, 1980, s. 73-75; F. Halıcı, "Ata Sporumuz Atlı Cirit Oyunları", *Türk Edebiyatı*, sayı: 146, 1985, s. 11-12.

²⁰ Rahvan atçılık ve yarışlar konusunda bkz. İbrahim Yıldırım, "Kavramsal ve Fonksiyonel Açıldan Türklerde Yorga/Rahvan Biniciliğinin Gelişimi ve Türkiye'de Geliştirme Perspektifleri", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, c. 4, sayı: 2, 1999, s. 43-58; Mehmet Türkmen, "Geçmişten Günümüze Türklerde Rahvan (Yorga) Binicilik", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, c. 3, sayı: 4, 1998, s. 53-64.

²¹ Hüseyin Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, TDK Yayını, Ankara, 1987, s. 176.

²² Besim Atalay, *Divanü Lûgat'it Türk Tercümesi*, c. 3, TDK Yayınları, Ankara, 1985, s. 174.

²³ Atalay, *age*, c. I, s. 70.

²⁴ Atalay, *age*, c. I, s. 139.

²⁵ Bkz. Emel Esin, "Türk Sanatında At", *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık*, ed. Emine Gürsoy Naskali, Türkiye Jokey Kulübü, İstanbul, 1995, s. 72.

²⁶ Bkz. Evliya Çelebi, *Seyahatname (1662-1682)*, c. VII, Ankara, 1968, s. 244.

²⁷ Bkz. Atif Kahraman, *age*, s. 648.

²⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları II*, TTK Yayınları, Ankara, 1988, s. 183-4.

²⁹ Bkz. Faruk Sümer, *Türklerde Atçılık ve Binicilik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1983, s. 36; Osmanlılarda atçılığın gerileme nedenleri ve sonuçları hakkında ayrıca bkz. Eser Tutel, *At ve Atçılık*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 108-110.

³⁰ Bkz. Ertuğrul Güleç, *Türk Rahvan Atı ve Atçılığı*, Ankara, 1996, s. 113.

³¹ Yıldırım, "Kavramsal ve Fonksiyonel Açıldan Türklerde Yorga/Rahvan Biniciliğinin Gelişimi ve Türkiye'de Geliştirme Perspektifleri", *agm*, s. 50.

³² Bkz. Güleç, *age*, s. 52, 53.

³³ "Rahvan Binicilik Müsâbaka Yönetmeliği", *Resmî Gazete*, sayı: 23364, 6 Haziran 1998, s. 10-18.

³⁴ Yücel Gültekin, "Doğa Turizmi, At ve Atçılık", *Küheylan*, sayı: 9, 1998, s. 35.